

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת עקב, תשס"ט
מספר 821מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

אהבת ה' – אוהב ונאהב*

בספר דברים מציג משה עשר פעמים מצווה חדשה שלא בא זכרה בספרים הקודמים – מצוות אהבת ה':
 "וְאַהֲבֵתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-מְאֹדְךָ"¹.

חידוש זה עולה בד בבד עם חידוש אחר שמייחד את ספר דברים – ההכרזה שה' אוהב את עם ישראל: "וְתַחַת כִּי אָהֵב אֶת-אַבְרָהָם וַיִּבְחַר בְּיִצְחָק וַיּוֹצֵאֵךְ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמְצָרַיִם"². גם הכרזה זו מודגשת על ידי שהיא חוזרת ונשנית בכמה מקומות בספר. משה פורט לפני העם את התנהגות ה' מאז בחירת האומה ומוכיח שהמניע העיקרי ביחס ה' לעם הוא האהבה שנמשכת לעם ישראל מימי האבות. המוטיב הזה הוא כה חשוב, עד שהוא מוצא את ביטויו גם כשמובעת אהבת ה' למישהו אחר: "עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵה גֵר לְתַת לוֹ לְחֵם וְשִׂמְלָה", שכן מיד רומז הכתוב שאולי מקור אהבת ה' לגר הוא אהבת ה' לעם במצרים: "וְאַהֲבַתְּם אֶת-הַגֵּר כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (דב' י: יח-יט).

מדוע מוצא משה לנכון להדגיש את אהבת ה'? נימוק גלוי הוא כדי להטביע בנפש העם את הכרת התודה על הטובה שגמל לו ה' לכל אורך הדרך. הכרת טובה זו תפעל כמחסום-מה שימנע את נטישת דרך ה' ואת ההליכה אחרי אלוהים אחרים.

אלא שיש נימוק חשוב סמוי מן העין. משה עונה בזה על טענה חמורה שטען העם כלפי ה' ונחשפה לראשונה בספר דברים. העם טען שביסוד כל מה שקורה לו עומדת שנאת ה': "וַתִּרְגְּנוּ בְּאַהֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ

* לעילוי נשמת הור"י: כבוד אבי-מורי ראובן הכהן בן הרב עודד וידידה, נלב"ע בי"ד באלול התשס"ג, וכבוד אמי-מורתי אסתר (קמר) בת אברהם ושולמית, נלב"ע בי"ב במנחם אב התשס"ה. נוחם עדן.

¹ דב' ו:ה. המצווה נזכרת עוד תשע פעמים, מתוכן שלוש בפרשת עקב: וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם-לִירְאָה אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַקֵּת בְּכָל-דְּרָכָיו וְלֹא-תִבְהַה אֹתוֹ וְלֹעֲבֹד אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ (י:יב). וְאַהֲבֵתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְרַתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל-הַיְמִיִּם (יא:א). וְהָיָה אִם-שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת-ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלִעֲבֹדוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם (יא:ג). כִּי אִם-שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָה אֶת-ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלַקֵּת בְּכָל-דְּרָכָיו וְלִדְבָקָה-בּוֹ (יא:כב). לֹא תִשְׁמַע אֶל-דְּבַרֵי הַנְּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל-חֹלֶם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מִנְּסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיְשָׁכֶם אֶתְכֶם אֶת-ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם (יג:ד). כִּי-תִשְׁמַר אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ וְלִלְקֹת בְּדְרָכָיו כָּל-הַיְמִיִּם וְיִסְפַּתְּ לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה (יט:ט). וְיָמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-לִבְבְּךָ וְאֶת-לִבְבֵי זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ (ל:ו). אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַקֵּת בְּדְרָכָיו וְלִשְׁמַר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחַיִּיתָ וְיָבִרְכְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ (ל:טז). לְאַהֲבָה אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׂמְעָה בְּקוֹלוֹ וְלִדְבָקָה-בּוֹ כִּי הוּא תַיִיד וְאַרְךָ יְמֵיךָ לְשִׁבְתָּ עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לְתַת לָהֶם (ל:כ).

² דב' לז. עוד שלוש פעמים נאמרת הכרזה וזאת לגבי העבר ועוד פעם אחת היא מתארת את העתיד: כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֹרוֹ אֶת-הַשְּׁבִעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וּבְיַד עֲבָדִים מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פְּרַעַה מִלֶּךְ-מִצְרָיִם (ז:ח). וְאַהֲבֵתָ וּבִרְכָךָ וְהִרְבֵּתָ וּבִרְךָ פְּרִי-בִטְנְךָ וּפְרִי-אֲדָמָתְךָ דָּגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ שִׁגְר-אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתֹּרֶת צֹאנְךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְתַת לָךְ (ז:יג). רַק בְּאַהֲבֵתְךָ חֶשֶׁק ה' לְאַהֲבָה אוֹתָם וּבִבְחַר בְּיִצְחָק אֶתְרִיָּהֶם בְּכֶם מִכָּל-הָעַמִּים כִּיֹּם הַיּוֹם הַזֶּה (י:טו). וְלֹא-אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׂמְעָה אֶל-בְּלִעַם וַיִּהְפֹּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לָךְ אֶת-הַקְּלָלָה לְבִרְכָה כִּי אָהֲבָה ה' אֱלֹהֶיךָ (כג:ו).

בְּשִׁנְאָת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת אֶתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ" (דב' א:כז). מנין נטל משה טענה זו, שאף היא לא נזכרה קודם?

יש להדגיש שספר דברים הוא ספר תוכחה מתחילתו ועד סופו, ובו משה מנצל את ההזדמנות מרטיטת הלב של מותו המתקרב כדי להחדיר בעם מחויבות לדברי אלוקים גם בהיעדרו. הוא מוכיח את העם על חטאי העבר, אלא שהוא מנסה לפרש את האירועים ואיננו חוזר עליהם לחינם. בסיפור הראשון שהוא מברר, סיפור המרגלים, הוא חותר למצוא את שורש המרי שהביא את העם שוב ושוב לסטות מן הדרך הראויה. אם ימצא שורש זה, יהיה אפשר לשרשו, וכך תתאפשר לעם התנהלות טובה יותר בעתיד. ואכן בתוכחתו חושף משה רבדים נוספים בחטאי העם שלא נתפרשו קודם לכן.³

אם כן מה חידש משה בטענה שהעם סבור שה' שונאו? אפשר להניח שמשה הביך שכל התלונות נובעות מתחושת אי נחת מהנהגת ה' המיתרגמת למילים: "בשנאת ה' אותנו", אך מאחר שאין בסיס אמיתי לתחושה הזאת יש לחפש עמוק יותר כדי למצוא את הגורם לתלונות הנשנות.

בעקבות חז"ל נוכל לומר: 'מום שבך אל תאמר לחברך',⁴ ובמינוח של הפסיכולוגיה המודרנית נוכל לומר שיש כאן השלכה של רגשות העם כלפי ה'. העם אולי שונא את ה' אך אינו מעז להביע זאת במפורש, ורגש מוסתר זה מושלך כלפי ה'. לכן צצו שוב ושוב תלונות שמקורן בתחושה שה' שונא את העם, אף שלא היה לתחושה זו יסוד עובדתי.

ההגדרה שניתנת בפסיכולוגיה לתופעת ההשלכה תואמת מאוד את המתרחש במדבר ומסבירה את התנהלות משה בעניין זה בספר דברים. ההגדרה אומרת:

בפסיכואנליזה, השלכה (פרויקציה) היא מנגנון הגנה אישי שבו משליך האדם את הצדדים השליליים באישיותו אל עבר העולם שמחוצה לו, ומייחס אותם לאנשים אחרים, ובכך יכול להתעלם מראיית תכונותיו ודחפיו השליליים. הפסיכולוג אריק אריקסון טען שעם זאת שההשלכה בדרך כלל מעוותת ומלאה איבה ופחד, יש בה גרעין של משמעות עמוקה, שלא במקרה האדם המשליך מייחסה לאובייקט המושלך.⁵

על פי הגדרה זו מובן מדוע משה מדגיש ומדגים את אהבת ה' לעם: כדי לשלול מכול וכול את טענת השנאה שבלב העם, גם אם היא לא נאמרת בפירוש. בעקבות זה הוא דורש במפגיע הדדיות ביחסים ותובע אהבה עמוקה כלפי ה'. בסופו של דבר, האהבה לה' תהיה הביטוי החשוב מכול להפנמת הידיעה שהעם נאהב על ידי ה',⁶ ובהיזון חוזר יגיע העם להכרזה: הקדוש ברוך הוא, אנחנו אוהבים אותך!

אמת, מצוות אהבת ה' פורשה כמצווה שאינה מותנית כלל בגורל האישי שעובר על האדם, שכן עליו להיות נכון אפילו למסור את נפשו על אהבת ה',⁷ אבל היסוד לדרישה זו הוא ההכרה שרגש האהבה הוא הדדי, כיוון שה' אוהב כל אחד מישראל כפרט מתוך אהבתו את עם ישראל ככלל.⁸

עם זה על משה להסביר את גרעין האמת שיש בתחושות העם, היינו את הקשיים האובייקטיביים שבהם נתקל העם במהלך נדודיו במדבר. לכן, משה מציג את ההרעבה והעינוי במדבר הגדול והנורא כאהבה מסותרת בשל היותה אמצעי חינוכי: "כִּי פֶאֶשֶׁר יִסֵּר אִישׁ אֶת-בְּנוֹ ה' אֶל-לִהְיֶה מִסְרָךְ" (דב' ח:ה). אם העם יפנים שיחס ה' אליו הוא כיחס אב לבנו, לא תתעורר כל שאלה בזמן של מצבים קשים ובעייתיים, שכן אהבת אב סמויה תהיה הנחת יסוד שאינה ניתנת לערעור. רק קוצר השגתו של הבן מונע

³ מאחר שבשאר הספרים ניכרת מגמה למעט בחטאי עם ישראל, כדי שהחטאים לא יאפילו בסופו של דבר על הגרעין הפנימי החיובי שבזכותו נבחר לעם סגולה. דוגמה בולטת מצויה בספר שמות, ספר הגאולה כהגדרת הרמב"ן, שבו לא נזכרו כלל חטאי העם במצרים שהצדיקו מצד מחשבת התורה את העבדות והעינוי שמהם סבל העם. רק מפרק כ ביחזקאל ידועה לנו חומרת המצב הרוחני שבו היה העם שרוי במצרים.

⁴ מכילתא דר' ישמעאל, משפטים נזיקין יח ועוד.

⁵ מתוך ויקיפדיה: השלכה (פסיכולוגיה). נדלה בכ"ח בתמוז התשס"ט 20.7.2009.

⁶ מוטיב האהבה הוא כה בולט בדברים, שהיפוכו, טענת השנאה, חוזר וצץ בפרשתנו כטענה אפשרית בפי הגויים אם ישמיד ה' את עם ישראל: "פֶּן-יֵאמְרוּ הָאֲרָץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי יָכַלְתָּ ה' לְהַבְיֵאֵם אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר-דִּבַּרְתָּ לָהֶם וּמִשְׁנֵאתָ אוֹתָם הוֹצֵאֵם לְהַמָּתָם בְּמִדְבָּר", שלא כאמת "וְהָם עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכַחַךְ הַגָּדֹל וּבְזַרְעֶךָ הַנְּטוּיָה" (ט: כח-כט). מקור פרשנות זו של הגויים היא השנאה שהם עצמם חשים כלפי אלוקים ועם ישראל, כדברי אסף בתהילים (פב: ג-ד): "כִּי-הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִהְיֶינּוּ וּמִשְׁנֵאֶיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ. עַל-עִמָּךְ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְעַצְּוּ עַל-צַפְוֹנֶיךָ".

⁷ ברכות סא ע"ב: "ואהבת את ה' א-להיך. תניא, רבי אליעזר אומר: אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו - לך נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך? ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך? אלא: אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו - לך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו - לך נאמר בכל מאדך. רבי עקיבא אומר: בכל נפשך אפילו נטל את נפשך".

⁸ לבד מן התחושה שעולה מסיפור בריאת האדם בבראשית שהבורא דואג לכל ברואיו, ביחוד לאדם. ביטוי מפורש לכך נותן סוף ספר יונה.

ממנו להכיר בביטוי המובהק של האהבה הזאת, כתינוק רך שעובר סדרת חיסונים מכאיבים בלי שאפשר להסביר לו עד כמה הכאב והצער שהוא עובר הם הם היישום המובהק ביותר של אהבת הוריו אליו.⁹
 בד בבד מדגיש משה את **ההטבה והברכה הגלויות** בהנהגת ה': הקשיים במדבר אינם צריכים להאפיל על העובדה שהייתה השגחה אוהבת וצמודה לכל אורך הדרך: "שְׁמֹלֶתָּהּ לֹא כָלְתָהּ מֵעֲלֵיךָ וְרַגְלֵךָ לֹא כָצָקָה זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה" (שם: ד), ואף כי היה קשה במדבר "הַגְדֹּל וְהַנּוֹרָא נָחַשׁ שָׂרָף וְעָקַרְב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין-מַיִם", גדלה מאד אהבת ה', "הַמוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ" (שם: טו) בניגוד לכל חוקי הטבע.

השילוב של אהבת ה' אלינו עם אהבתנו אליו מתבטא במפורש כמה פעמים בברכות שתיקנו חז"ל קודם שאנחנו מצהירים "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶ-לֹהֵינוּ ה' אֶחָד". ובסוף הברכה בשחרית אנו חותמים: ובנו בחרת מכל עם ולשון וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול **באהבה**, להודות לך וליחדך ליראה ו**לאהבה** את שמך. ברוך אתה ה' הבוחר בעמו ישראל **באהבה**.

יונה בר מעוז

המחלקה לתנ"ך ומפעל מקראות גדולות 'הכתר'

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

⁹ כמי שחווה אישית בתימן את סכנת המוות בהיעדר חיסונים חיסנתי את ילדי בשמחה ובהודיה לא-ל.